

Almanya’da Bir Sosyal Çalışma Hareketi Örneği: Müslüman Kadınların Örgütlenmesi

An Example of a Social Work Movement in Germany: Organizing Muslim Women

Fatmanur ALSANCAK¹

¹ Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, fatmanuralsancak@sakarya.edu.tr,
ORCID ID: 0000-0002-1414-3358

Öz

Dünya genelinde kadınlar yüzyıllardır cinsiyetçi unsurlara maruz kalmaları nedeniyle toplumsal cinsiyet kalıplarıyla mücadele ederek hak arayışı içindedir. Almanya’da İslam karşıtlığına maruz kalan dezavantajlı grupların başında Müslüman kadınlar gelmektedir. Kamusal alanda politik bir söylem olarak sıkça ifade edilen Müslüman-kadın kesişimselliğindeki sorunlar başörtüsü yasaklarından eğitimde fırsat eşitsizliğine kadar uzanan bir dizi realiteyi içermektedir. Müslüman kadınların yaşadıkları bu ayrımcı ve dışlayıcı sistemde “Müslüman” kimliğine sahip olmalarının yanı sıra kendi toplulukları içindeki geleneksel rollerin içine sıkışmış olmaları da bağımsız bir çatı altında biraraya gelmelerinde itici unsurları oluşturmuştur. Çalışma, Müslüman kadın olmanın anlamlarını ve yaşanan ayrımcılıkları görünür kılmak için Almanya’da yaşayan 12 Müslüman kadın ile yürütülmüş nitel desende yapılan kesitsel bir araştırmadır. Müslümanların refahını tesis etmek ve sosyal hizmetlere erişimlerini sağlamak üzere bir araya gelen Müslüman kadınların profesyonel olarak örgütlenmeleri sosyal hizmet disipliniyle toplumla çalışma uygulamasına iyi bir örnek niteliğindedir. Bu çalışmanın amacı, “Müslüman Kadınlar Sosyal Hizmet Derneği (SmF)’nin özgün ve önemli yönünü ortaya koymak ve bir sosyal hizmet hareketi olarak tartışmaktır. Almanya’da uzun bir süredir sosyal hizmetlerin sunumunda Müslüman toplumun geride kaldığı göz önünde bulundurulduğunda bu alandaki boşluğu doldurması bakımından Müslüman Kadınlar Sosyal Hizmet Derneği ön plana çıkmalıdır. Gerek ayrımcılıkla mücadelede gerekse kadın hakları savunuculuğu bakımından SmF, Müslüman toplumlar için örnek bir model teşkil etmektedir.

Anahtar kelimeler: *İslam karşıtlığı, Müslüman kadın, sosyal hizmet, toplumsal cinsiyet.*

Abstract

Women have been exposed to sexist elements for centuries and are in search of rights by struggling with gender stereotypes. Muslim women are at the forefront of the disadvantaged groups exposed to Islamophobia in Germany. The problems in the intersection of Muslim-women, which is frequently expressed as a political discourse in the public sphere, include a series of realities ranging from headscarf bans to inequality of opportunity in education. The fact that Muslim women have a "Muslim" identity in this discriminatory and exclusionary system, as well as being stuck in traditional roles within their own communities, has been the driving factor for them to come together under an independent roof. The study is a cross-sectional research conducted in a qualitative design with 12 Muslim women living in Germany in order to make visible the meanings of being a Muslim woman and the discrimination experienced. The professional

*Araştırma Makalesi
Research Article*

Makale Atfı: Alsancak, F. (2023). Almanya’da Bir Sosyal Çalışma Hareketi Örneği: Müslüman Kadınların Örgütlenmesi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 7(1), 44-65.

Alındı 09.05.2023
Kabul Edildi 25.06.2023
Yayınlandı 30.06.2023

DOI: 10.55109/tushad.1294617

Telif hakkı: © 2021 yazarlar tarafından. Lisans Sahibi Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, Rize, Türkiye. Bu makale, Creative Commons Attribution (CC BY) lisansının (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) hüküm ve koşulları altında dağıtılan açık erişimli bir makedir.

organization of Muslim women in order to establish the welfare of Muslims and ensure their access to social services is an example of the practice of working with the community in the discipline of social work. The aim of this study is to reveal the original and important aspect of "Muslim Women's Social Work Association (SmF) and to discuss it as a social work movement. Considering that the Muslim community has lagged behind in the provision of social services in Germany for a long time, the Muslim Women's Social Work Association is important in terms of filling the gap in this field. SmF sets an exemplary model for Muslim societies, both in the fight against discrimination and in advocating for women's rights.

Key words: *Anti-Islamism, Muslim woman social work, gender.*

1. Giriş

Modern İslam karşıtlığının geçmişi 20. yüzyıla dayanmaktadır. İslam karşıtlığı kavramı Müslümanların Batı Avrupa'da karşı karşıya kaldıkları ayrımcılığı tanımlamak için 1990'larda kullanılmaya başlanmış (Cesari, 2018), 2001 yılında gerçekleşen 11 Eylül saldırısı ile birlikte yükselişe geçmiş, Müslümanlara ve İslam dinine karşı takınılan tutum zamanla din karşıtlığından ziyade açık bir şekilde ırkçılığa dönüşmüştür. İdeolojik ırkçılık yapan gruplar, bu durumu toplumlarında var olan kültürlerini koruma adına yaparak bir şekilde etnik ırkçılığı kültürel ırkçılığa çevirmekte, kendilerini bu argüman üzerinden savunmaktadır (European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), 2006). Bu sorunların en çok yaşandığı Avrupa ülkelerinin başında Almanya gelmektedir.

Almanya'da İslam karşıtlığına maruz kalan dezavantajlı grupların başında Müslüman kadınlar gelmektedir (Pfahl-Traugher, 2019; Kandemir ve Akdemir, 2021). Kadınlar yüzyıllardır cinsiyetçi unsurlara maruz kalmaları nedeniyle toplumsal cinsiyet kalıplarıyla mücadele ederek hak arayışı içindedir. Burada ise Müslüman kadın kesişimselliği Almanya toplumunda ırkçılıkla mücadele etmeyi gerektirmiştir. Bunun anlaşılabilirliği için evvela Müslüman kadın imajının anlaşılabilirliği ve mücadelede profesyonel bir yapılanmaya gidilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmanın amacı İslam karşıtlığı olgusunun mağdurları olarak Almanya'da yaşayan Müslüman kadınların yaşadıkları ayrımcılık deneyimlerini, bir araya gelerek örgütlenme sürecini, yapılan sosyal hizmet faaliyetlerini görünür kılmak ve bu doğrultudaki çalışmalar için örnek teşkil etmesine vesile olmaktır. Gerek diğer ülkelerde buna ilişkin az sayıda mücadele örneğinin olması gerekse bunun ayrımcılık karşıtı sosyal çalışma müdahalesi özelliği taşıması bakımından ırkçılıkla ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle mücadelede önemli bir çalışma alanı olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda evvela Almanya'da yaşayan Müslüman kadınların imajı irdelenecek, akabinde İslam karşıtlığı ve toplumsal cinsiyet kalıplarıyla mücadele etmek üzere kurulan Müslüman Kadınlar Sosyal Hizmet Derneği'nin kapsam ve faaliyetleri ile sosyal hizmet uygulamaları incelenecektir.

2. Almanya'da Müslüman Kadın İmajı

Almanya'da Müslümanların tarihi Türkiye (1961), Fas (1963), Tunus (1965) ve Yugoslavya (1968) ile yapılan işgücü kapsamındaki göç hareketliliği ile başlamıştır. Bu yıllardan sonra Almanya'daki Müslüman nüfus oluşmaya başlamış, 1973'ten itibaren işçi olarak göç eden göçmenlerin aile üyeleri bu nüfusa eklenmiştir (Kepenek, 2017). Bu emek göçü beraberinde örgütlenme ihtiyacını doğurmuş, ortak ihtiyaçlar ve gündemler nedeniyle ilk zamanlarda fabrika salonları, mescitler, apartman daireleri vb. alanlar kullanılmış, 1962'de işçi ve kültür dernekleri kurulmaya başlanmıştır. Burada erkek Müslümanların karşılaştığı alanlar cuma namazları ve bayram namazları olduğu için kurulan ilk dernekler ibadet amaçlı olarak yapılanmıştır. Aile birleşiminin gerçekleşmesiyle örgütlü Müslümanların ihtiyaç alanları genişlemiş, dini ve kültürel içerikli gündemler çocuklara ve gençlere de aktarılmaya başlanmıştır. İbadet ve toplanma yerleri, sosyal ihtiyaçlar ve diğer sorumluluk alanları için kadınlar da örgütlerdeki karar mekanizmalarında bulunmak istemişlerdir. Zamanla Müslüman örgütlerde gençlerin ve çocukların önceki kuşağa kıyasla

zihniyeti ve iletişim biçimi ile bu yapıların işlevselliği sorgulanmaya başlanmıştır (Kılıçarslan,2020). Yapısal sorunlar karmaşık hale geldikçe Müslümanlar yerel yapılar ve yeni ağlar kurmaya başlamış ve toplumun bir parçası olma yolunda adımlar atmıştır.

Alman İslam Konferansı ve Federal Göç ve Mülteciler Dairesi'ne bağlı olan Göç, Entegrasyon ve İltica Araştırma Merkezi tarafından ortaya koyulan "Almanya'da Müslüman Hayatı 2020 Raporu"na göre 83,1 milyonluk bir nüfusa sahip olan Almanya'da 5,3 ila 5,6 milyon arasında Müslüman yaşamaktadır (toplam nüfusa oranı %6,4 ile %6,7 arasındadır) (DIK, 2020; İyi, 2021). Rapora göre Almanya'daki Müslüman nüfusun yarıya yakını (%46) kadınlar oluşturmaktadır. Müslüman kadınların ve çocukların sosyalleşme ortamları uzun bir süre camiler olmuştur. 1980'lerin başına kadar oluşturulan yapılar erkeklerin ihtiyaçlarına dayanırken 60 yıllık emek göçünden sonra kadınların cami cemaatlerine aktif katılımlarının arttığını söylemek zordur. 1990'lara gelindiğinde çocuklara yönelik dini eğitim ihtiyacı ve genç Müslüman neslin asimilasyon korkusu Müslümanları altyapılarını iyileştirmeye sevk etmiştir. Zamanla camilerin sayısı artmış, cami yapılarındaki odalar işlevlerine bağlı olarak değişmiştir (Kılıçarslan, 2020). Cami cemaati Müslüman toplumun yeni ihtiyaçlarına giderek daha fazla cevap vermeye başlamıştır. Ancak bu yapılanmanın karar mekanizmalarında kadınlar yer almamakta, camilerde kadınlar için ayrılan alanlar işlevsiz kalmakta, kadınların sosyal katılımı 'gönüllülük' faaliyeti dışında gerçekleşmemektedir. Buradaki görevleri cami temizliği, yemek pişirmek ve diğer (dini işlerin dışındaki) görevlerdir. Din işleri ve mutfak işlerinin yanı sıra özel amaçlarla veya caminin işletme giderlerini karşılamak için hayır etkinlikleri düzenlenmesi de kadınların bu örgütlerdeki rollerindedir. Çoğu cami cemaatinde tüm üyelerin katılımıyla yılda en az bir kez hayır etkinlikleri düzenlenmekte, bu organizasyonlarda kadınlar kilit rol üstlenmektedir.

Kadınlar genellikle cami topluluklarında Kuran-ı Kerim okumak ve dini eğitim almak için bir araya gelmektedir. Buradaki toplantılarda ele aldıkları konular eğitim seviyelerine ve ilahiyatçıların ilgi ve motivasyonlarına bağlı olarak şekillenmektedir. Kadınlar bilgi edinmek için kadın ilahiyatçıları imamlara tercih etmekte, kadın ilahiyatçı yoksa özel dairelerde buluşmaktadır. Bireysel veya grup halinde düzenlenebilecek görüşmelere ihtiyaç duyan Müslüman kadınlar çocuk yetiştirmekten sağlığa kadar günlük konularda bazı tavsiyelere de ihtiyaç duyabilmektedir. Kadınların vaizelere yönelttikleri konular çoğunlukla aile üyeleri, komşular ve topluluklar arasındaki inançları, uygulamaları ve ilişkileri içermektedir. Bu konular çalışma hayatından cinselliğe kadar çeşitlilik gösterebilmektedir. Örnek vermek gerekirse;

"Hemşirelik yapıyorum ve erkek hastalara da bakmak ve onları yıkamak zorundayım, dinimiz bu konuda ne diyor?", "Alman meslektaşlarım beni ziyaret etmek istiyor ve Müslüman değiller. Onlarla biraraya geldiğimde başörtümü çıkarabilir miyim?" veya

"Eşim bana para vermiyor, çalışmıyorum, bu yüzden ona farketmeden cüzdanından para almak zorunda kalıyorum. Bunu yaptığım için İslami açıdan günahkâr olur muyum?"

gibi oldukça kişisel ve kaygı temelli sorular olduğu görülebilir (Kılıçarslan, 2020).

Bu içe dönük topluluk içinde yaşayan Müslüman kadınların kamusal alanda yaşadığı sorunları ise ayrımcılık ve dışlanma şekillendirmektedir. Büyük ölçüde göçmenlikle kol kola ilerleyen İslam karşıtı ırkçılık bağlamında Almanya'da yaşayan Müslümanlara karşı terör damgası ile iç içe geçen bir damgalama söz konusudur. Politik bir söylem olarak medyada da sık sık ifade edilen bu sorun başörtüsü yasaklarından eğitimde fırsat eşitsizliğine kadar uzanan bir dizi realiteyi içermektedir. Avusturya Müslümanlar İçin Dokümantasyon ve Danışmanlık Merkezi (Dokustelle Österreich) kurucusu Elif Adam 2021 yılında verdiği bir röportajında İslam karşıtı ırkçılığa uğrayanların yaklaşık %80'ini kadınların oluşturduğunu, bu kadınların büyük bir kısmının dini kimliği dış görünüşünden anlaşıldığını ifade etmiştir.

Somut bir şekilde İslam karşıtı ırkçılıkla karşı karşıya kalan kadınlar sokakta hakarete uğramakta, başörtüleri çekilmekte, yüzlerine tükürülmekte ve iş hayatlarında belirli engellerle karşı karşıya kalmaktadır (Kandemir ve Akdemir, 2021).

Burada 'Müslüman kadın' ifadesinin esasında çeşitli siyasî ve ideolojik sonuçlara hizmet eden görsel bir konu olduğunu belirtmek gerekir. Bu terimin oryantalist ve ulusalcı söylemler tarafından yeniden üretilen, Avrupa kimliğini ya da ulusal kimlikleri tanımlamak için icat edilmiş bir kavram olarak kullanıldığı söylenebilir. Bunun yanı sıra ifade oryantalist söylemlerin her birinde farklı ve çelişkili bir şekilde kullanılmakta, Müslüman kadınlara yönelik sorunların çoğu da bu sebepten kaynaklanmaktadır (Zayzafoon, 2005). Bunu Alman medyasında Müslüman kadınların nasıl yansıtıldığına bakarak anlayabiliriz.

Almanya'nın en popüler gazetelerinden Der Spiegel'de yer alan "Allahs rechtlose Töchter. Muslimische Frauen in Deutschland" (Allah'ın haklarından mahrum bırakılan kızları) birçok Alman'ın düşüncesini kelimelere dökmüştür. Makalede bu durum şu cümlelerle yansıtılmıştır:

"Almanya'da binlerce Müslüman kadın, ataerkilliğin boyunduruğu altında, evlerine kapatılmış, şiddete ve zorla evlendirmeye karşı çaresiz yaşıyor. Entegrasyon şansı olmadan, köktendinci yerli tiranların egemen olduğu paralel bir dünyada kayboluyorlar." (Baghdadi, 2012; Dureidi, 2020).

Bu ifadenin üzerinden 21 yıl geçmiş olmasına rağmen Almanya'daki Müslüman kadınların imajı konusunda en azından kendi kuşağı arasında büyük bir değişimden bahsetmek oldukça zordur. Bu ifadeler özgürleşmiş bir "biz-Alman kadınlar" ve geri kalmış ve ataerkil bir yapıdaki "onlar-Müslüman kadınlar"ın basmakalıp imgeleriyle ifade edilmektedir. Alman kadınların özgür ve bağımsız, kamusal alanda aktif, cinsel olarak özgür ve nadiren toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kaldığına yönelik algı devam etmektedir. Buna karşılık Müslüman kadınlar boyun eğen, cinsel olarak bastırılmış, tecrit edilmiş, pasif, her türlü şiddet ve baskıya maruz kalmış olarak algılanmakta, kendi istekleriyle fikir ve hak sahibi olamayan kişiler olarak düşünüldüğü görülebilmektedir (Dureidi, 2020). Müslüman kadınları bu durumdan "kurtarmak" söylemi (Van Es, 2016), onları yalnızca bireyselliklerinden mahrum bırakmakla kalmamakta aynı zamanda toplumun dışında konumlandırılan bir göç kontrolü ve asimilasyon politikasını da meşrulaştırmak için sıklıkla kullanılmaktadır.

Almanya'da ilk defa Ocak 2017 tarihinden itibaren İslam karşıtı saldırıların istatistiksel verileri kayıt altına alınmaya başlanmış, bu veriler ilk kez 2018'de yayınlanmıştır. Bu dönemin İçişleri Bakanı Horst Seehofer'in yaptığı 2017 Suç İstatistik Raporu'nda 2017 yılında tahminen 1075 İslam karşıtlığı içeren saldırının gerçekleşmiş olduğu ifade edilmektedir (Karadağ, 2018). İşlenen suçlar arasında hem cana hem de mülkiyete kastedilmesi, camilere ve başörtülü kadınlara saldırı, tehdit mektupları ve ev ve işyerlerine saldırılar gerçekleşmiştir.

İslam karşıtı barışçıl etkinliklerde de genç Müslüman kadınlara yönelik saldırılar gerçekleşmektedir. Buna örnek olarak Türk-Müslüman örgütlerinin Berlin'de Müslüman kadınların günlük hayatta karşılaştıkları ayrımcılığa dikkat çekmek amacıyla düzenlediği bir etkinlikte yapılan saldırı gösterilebilir. Bu saldırı üzerine bu örgütün temsilcileri Müslüman kadınların, özellikle de başörtülü olanların her gün sık sık ayrımcılığa maruz kaldığını belirtmiştir. Müslüman kadınlara karşı önyargının ortadan kalkmasını bekleyen bir temsilci, bir röportajında bunu şöyle ifade etmiştir;

"Biz de bu toplumda yaşıyoruz. Nasıl herkes yaşıyor ve istediği gibi kabul ediliyorsa biz de öyle kabul edilmek istiyoruz. Başörtülü bir kadına ne kadar sıcakladığını sormak bile hoş değildir." (Daily Sabah, 2019).

Müslüman kadınlara yapılan saldırılar Almanya'nın çeşitli bölgelerinde sözlü, fiziksel ya da psikolojik olarak gerçekleştirilmektedir. Sağcı grupların çoğunlukta olduğu Doğu Almanya'nın Cottbus şehrinde Mısırlı bir kadın öğrenci sözlü ve fiziksel şiddete maruz kalmış ve yaşamını yitirmiştir. 22 yaşındaki Mısırlı üniversite öğrencisi Shaden M., 3 genç tarafından arabayla ezilmiş, arabanın içinde bulunanlar tarafından ağır hakaretlere maruz kalmış, kaldırıldığı hastanede yaşamını yitirmiştir. Ölümle sonuçlanan kazadan sorumlu 3 gencin "*Defolun gidin kendi ülkenize. Gitmiş olsanız kazaya uğramazdınız. Pis göçmenler.*" dediği belirtilmiştir (Fröhlich, 2017). Yalnızca dini kimliğinden değil aynı zamanda göçmen olmak üzerinden gerçekleşen bu olay Almanya'daki İslam karşıtı ırkçılığın somut bir örneğidir.

Başörtüsü ile ilişkili kamusal alanda yaşanan ayrımcı muamelelerden bir diğeri eğitim hakkına erişimde yaşanan ayrımcılıklardır. Almanya'nın Bavyera eyaletinde yer alan Ingolstadt'daki Teknik Üniversite'de görev yapan bir akademisyenin, Müslüman bir genç kadının başörtüsü ile derse girmesiyle ilgili olarak sarfettiği "*İnsanların 21. yüzyılda nasıl giyinmeleri konusunda daha bilinçli olması gerekmektedir.*" sözü yine Müslüman-kadın kesişimselliğinde yaşanan ayrımcılığın bir yansımasıdır¹ (Hennl, 2017). Würzburg Üniversitesi'nde çalışan bir profesör ise başörtüsü takan 19 yaşındaki Türk kökenli kadın öğrenciye sözlü saldırıda bulunmuş, ders esnasında örtü takılmasını saygısızlık ve dersi engelleyici unsur olarak nitelmiş ve başörtüsü takan kadınların bilim alanında yeri olmadığını da eklemiştir. Profesörün bu davranışı sonrasında Müslüman kadın öğrenci ve onu destekleyen öğrenciler dersi terk etmiştir (Deutsche Welle, 2017).

Müslüman başörtülü kadınlar iş hayatında da ayrımcılıkla karşılaşmaktadır. Fernández-Reino ve arkadaşlarının 2022'de yayınlanan araştırmasına göre başörtülü olmayan Müslüman kadınların %53'ü iş başvurusu yaptığı işverenlerden olumlu geri dönüş alırken başörtülü kadınların sadece yaklaşık %25'i işyerlerinden geri dönüş almıştır. Araştırmacılar işverenlerin her türlü dini kıyafete karşı önyargılı ve mesafeli olduğuna dikkat çekmekte, bu tutumun yalnızca kadınlara değil erkeklere yönelik de olduğunu belirtmektedir. Öte yandan Almanya'da sadece (din-cinsiyet kesişimindeki) başörtülü Müslüman kadınların değil aynı zamanda (göç-cinsiyet kesişimindeki) ismi Almanca olmayan göçmen kadınların da ayrımcılığa maruz kaldığı ortaya koyulmuştur (Weichselbaumer, 2020). Buna örnek teşkil eden bir olay Almanya'daki resmi bir kurumun bu konuya yaklaşımını göstermiştir. Afgan kökenli Fereshta Ludin'in Baden-Württemberg eyaletindeki bir okulda öğretmen olarak çalışması dini inancı nedeniyle reddedilmiş, bunun üzerine Ludin ayrımcılığa maruz kalmasından dolayı Anayasa Mahkemesi'ne (Bundesverfassungsgericht) şikayette bulunmuştur. Mahkeme başörtüsü nedeniyle çalışanın reddedilemeyeceğine ilişkin karar verse de başörtüsünün dini bir sembol olmasından dolayı eğitim kurumlarında başörtülü öğretmenlerin istihdamı konusundaki çekincesini ifade etmiştir (Korteweg ve Yurdakul, 2014). Benzer şekilde Berlin'de Matematik ve Almanca öğretmeni olan Müslüman bir kadın öğretmen iş görüşmesinde başörtüsü takmış olduğu gerekçesi ile olumsuz bir cevap almıştır. Kadın öğretmen ayrımcılık ile karşılaştığını söyleyerek Berlin Eyaleti'ne karşı tazminat davası açmıştır (Keilani, 2017).

Gerek Almanya'da yaşayan Müslüman kadınların kendilerine biçilen rolleri yerine getirmek üzere sıkışıp kaldıkları pozisyon gerekse dini ve göçmen olma özelliklerinden dolayı maruz kaldıkları ötekileştirilme, kadınların kendilerini güçlendirmeleri ve örgütlenmeleri için daha profesyonel bir yapıda bir araya gelmeleri gerektiğini göstermektedir. Bu örgütlenme ile Alman toplumundaki sorunların

¹ Alman Anayasasının 2. maddesinin 2. bendi ve 4. maddesinin 1. ve 2. bendinde (Deutscher Bundestag) de belirtildiği üzere kişilerin yaşam haklarına, din ve vicdan özgürlüğüne dokunulamaz. Bu maddelere göre profesörün Müslüman kadın öğrenciye yapmış olduğu ayrımcılık Alman Anayasası'na göre suç teşkil etmektedir.

çözümünde rol almaları ve karar mekanizmalarına katılımları ile seslerini duyurabilmeleri açısından önemlidir.

Bir makro sosyal çalışma müdahalesi olarak toplumla çalışma uygulaması müracaatçıların güçlenmeleri yolunda örgütlenmeyi ve lobicilik faaliyetlerini içermektedir. Özellikle ortak sorunların yaşandığı müracaatçı gruplarının kendi kendisini güçlendirmelerinde ortak deneyimler önemli rol oynamaktadır. Bunun için sivil toplum örgütlerinin yapılanması, sosyal çalışmanın olmazsa olmaz aktörlerini oluşturmaktadır. Almanya'da yıllardır var olan yabancı düşmanlığı neticesinde yaşanan ayrımcılıklarla mücadelede ve Müslüman topluluğun haklarının savunulmasında sivil toplum örgütleri kilit pozisyonundadır. Müslüman kadınların İslam karşıtı ırkçılıkla mücadelesinde ise Almanya'da oldukça önemli fonksiyonu olan Müslüman Kadınlar Sosyal Hizmet Derneği önemli bir boşluğu doldurması bakımından ön plana çıkmaktadır.

3. Sozialdienst Muslimischer Frauen Verband/SmF e.V. (Müslüman Kadınlar Sosyal Hizmet Derneği)

Almanya'daki Müslüman örgütlerin birbirinden bağımsız şekilde yapılanmış olması kadınlar için işbirliği ihtiyacını daha çok ön plana çıkarmıştır. Müslümanlara özgü sosyal hizmet gereksinimlerinin karşılanması için bağımsız kuruluşlarda ve sivil toplum içinde işbirliği modellerinin geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Almanya'daki sosyal yardım çalışmaları tarihine bakıldığında öncü kişilerin çoğunlukla kadınlar olduğu görülebilir. Yine Müslümanların refahını tesis etmek ve sosyal hizmetlere erişimlerini sağlamak için de Müslüman kadınlar profesyonel olarak örgütlenmiş ve "Sozialdienst Muslimischer Frauen (SmF)" çatısı altında bir araya gelmişlerdir.

Müslüman Kadınlar Sosyal Hizmet Derneği (SmF e.V.) sosyal refah alanında faaliyet gösteren kâr amacı gütmeyen bir çatı örgüt olarak 2016 yılında kurulmuş, 2018 yılında faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. Müslüman refahını inşa etmek amacıyla kurulan dernek kadınların, çocukların, yaşlıların ve gençlerin dezavantajlı olmalarındaki nedenlerin ortadan kaldırılması için savunuculuk yapma gayesi gütmektedir. Gruplarla, topluluklarla ve örgütlerle sosyal hizmet uygulamalarının yürütüldüğü SmF'in ana hedef alanı Müslümanların refahı ve iyilik halleridir. Temel prensibi her türlü ayrımcılıkla mücadele ederek bireylerin topluma eşit katılım sağlamalarını teşvik etmektir. Bu prensipten hareketle kurum Alman toplumu ile birarada yaşamı ve işbirliğini benimsemektedir. Burada bir dönüm noktası olarak Alman İslam Konferansı'na değinmek gerekir.

İlk kez 2006 yılında dönemin Federal İçişleri Bakanı Wolfgang Schäuble öncülüğünde düzenlenen Alman İslam Konferansı Almanya'da yaşayan Müslümanlar ile devlet arasında uzun vadeli bir diyalogun başlamasında atılan ilk adımdır. Bu adım ile başlayan süreçte iki önemli platform kurulmuştur: Müslümanlar Koordinasyon Konseyi (KRM) ve İslam Refah Merkezi (IKW eV) (DIK, 2022). Bu süreçte kadınların merkezi bir rol oynamadığını belirten SmF kurucu başkanı Ayten Kılıçarslan bunun nedenini şöyle ifade etmiştir:

"Dini örgütler ve bireyler arasındaki tartışmalar namus cinayeti ve zorla evlendirme iddialarının gölgesinde kaldı. Zengin bir tartışma zemini yerini sitem ve savunma söylemlerine bıraktı. Bazı kişiler sorunları İslamleştirirken Müslüman dernekler direnç gösterdi. Müslümanlarla ilgili sorunlar ve kadınların bu toplumdaki rolüne dair tartışma yapma fırsatı kaçırıldı" (Kılıçarslan, 2021).

Zamanla karar alma mekanizmalarında kadınların olmadığı bir yapı oluşmuştur. Karar alma gücünü kadınlarla paylaşma isteğinin olmadığı örgütlerde aktif kadınlar genellikle kendi yapılarını oluşturma kararı almaktadır. SmF kuruluşunda yer alan kadınların karar alma potansiyellerini gerçekleştirmek üzere

bir araya geldikleri söylenebilir. Almanya’da sosyal hizmetler sunan kuruluşların profesyonelleşmesi sürecinde Müslüman kadınların geri planda kaldığı ve gönüllülük faaliyetlerinin ötesine geçemedikleri gerçekliğinden hareketle yola çıkan SmF ekibi şu ilkeleriyle diğer Müslüman örgütlerinden farklılaşmaktadır:

1. Kendi kaderini tayin etme, kişisel sorumluluk ve yeteneklerin keşfi
2. Hizmetlerde yerel olma (Subsidiarität)²
3. İnsan odaklılık
4. Profesyonel sosyal hizmet ve zorluklarla baş etme
5. Kavramsallaştırma
6. Yardım edenlere yardım
7. Girişimcilik ve kurumsal sorumluluk alma (Yüksel, 2019).

İlk olarak Müslümanlar kendi toplumsal refahını inşa ederken kişisel sorumluluk almaları gerektiğinin bilincinde olmalıdır. Kişilerin yeteneklerinin gelişimi kişisel sorumlulukları üstlenebilmeleri ile gerçekleşmektedir. Yüksel (2019) Almanya’daki Müslümanların göç geçmişine sahip olmalarıyla ilişkili olarak kendi yapılarını oluşturma konusunu bir özgüven ve kimliğini koruma meselesinden ibaret gördüklerini ifade etmektedir. Bunun için güçlendirme çalışmalarının işlevi unutulmamalıdır.

İkinci olarak hizmet sunumunda bireyler için yerindelik ilkesi esas alınmaktadır. Almanya’nın sosyal koruma politikasında ve toplumla çalışma uygulamalarında öncelikli olan bireydir. Bireyler her zaman eylem önceliğine sahip ve sorumlu olmalıdır. Subsidiarität (hizmette yerel olma ve yerindelik ilkesi) sisteminde alt birim öncelikle birey, sonra aile, daha sonra topluluktur. Bu sistem “devletin direkt müdahale etmek üzere harekete geçmemesi” anlamına gelmekte, önce bireyler harekete geçerek güçlenme sürecini başlatmaktadır. Bu ilke Almanya’da proje fonları ve finansal kaynaklar bakımından önemli bir ilkedir.

SmF’in edindiği prensiplerden bir diğeri de insan odaklı bir yaklaşımın benimsenmesidir ki bu yaklaşım Müslüman örgütlerdeki insan imajının ötesinde refah çalışmalarının hedefleriyle tutarlı olmalıdır. Sosyal hizmet (soziale arbeit) “müracaatçı-devlet-mesleki uygulama” üçlünün kesişim alanındadır. Almanya’da sosyal hizmet uygulaması, sosyal hizmetin üçlü çalışma ortamındaki ortak gerilim alanında gerçekleşmektedir. Bu kesişim alanında profesyonel çalışmanın önemi ön plana çıkmaktadır. Karmaşık olan bu ortamda çatışmaların çözümü için ortak ağların kurulması ve işbirliği önemlidir. Ancak uygulamada işbirliği ve iş paylaşımı konusunda Müslüman örgütlerin yetersiz kaldığı görülmektedir.³ Bu

²Subsidiarität prensibine göre herkes öncelikle kendisinden sorumludur. Sonra aile gelir. Eğer ikisine rağmen ihtiyaç giderilemiyorsa, bu durumda sivil toplum devreye girer. Devlet kendisi hizmet sunmaz, hizmet sunulmasını bu sivil toplum üzerinden garantiler, yani hizmetin sunulabilmesi için şartları hazırlar. Tabiri caizse devlet organları balık vermeyip kişilere balık tutmayı öğretir.

³ Federal Almanya’da yapılan mevcut sosyal hizmet çatı örgütlerine (Wohlfahrtsverband) üye kurumlar(6 sosyal hizmet örgütü) aynı dünyevi ve dini görüşlere dayalı hedefleri güderler. Hepsinin ortak yönü ise halkın yardımseverliği ve dayanışması temelinde hizmet yürütmektir. Bu kurumlar:

1. Arbeiterwohlfahrt (AWO-Sosyal Demokrat Partiye bağlı) 1919’da kurulmuştur.
2. Deutscher Caritasverband (DCV-Katolik kilisesine bağlı) 1897’de kurulmuştur
3. Paritätischer Wohlfahrtsverband (Der PARITÄTISCHE-Seküler) 1930’da kurulmuştur.
4. Deutsches Rotes Kreuz (DRK-Kızılhaç) 1921’de kurulmuştur.
5. Diakonisches Werk der EKD (DW-Protestan Kilisesi ve diğer katolik ve bağımsız kiliselere bağlı) 1948’ea kurulmuştur.
6. Zentralwohlfahrtsstelle der Juden in Deutschland (ZWST-Yahudi Cemaatine bağlı) 1917’de kurulmuştur.

önemli boşluğu dolduran SmF kurumu hem yerel hem de ulusal örgütlenmesi ile sosyal çalışmada toplumla çalışma örneğini temsil eden bir sosyal hizmet kurumudur.

Almanya'daki Müslüman sivil toplum kuruluşları sosyal refah adına genellikle sosyal yardım odaklı çalışmalar yürütmektedir. Ancak bu yardımlar sistematik ve planlı gerçekleşmemekte, acil ihtiyaçları karşılamaktadır. Müslüman sivil oluşumlar için öncelikle bir kavramsal çatının oluşturulması ve şu soruların sorulması gerekmektedir; Kime yardım edilmeli?, Nasıl yardım edilmeli?, Bu yardımın maliyeti ne olmalı? ve/veya Bu yardımı hangi meslek elemanı yürütmeli? Öte yandan bu süreçte hizmeti götüren meslek elemanının da yardıma ihtiyacı olabilmektedir. Yardım eden kişilere yardım etmek için de örgütlerin bir mekanizmaya ihtiyacı vardır. Görev odaklılık sonucu tükenmişlik, denetim sorunları, kurum içi prosedürler ve iş güvenliği gibi destekler ve önlemlerin olması gereklidir (Yüksel, 2019). Ayrıca somut uygulamaların yapılabilmesi ve sürdürülebilirliği sağlamak için sürekli fon ve kaynak bulmak gereklidir. Bir sosyal yardım kuruluşu olarak SmF, hedef kitesinin çıkarlarını sosyopolitik açıdan gözetmek ve müracaatçıların ihtiyaçları için koordinasyon sağlamak üzere çalışmalarını yürütmektedir (SmF, 2022).

3.1. SmF Bünyesinde Gerçekleştirilen Sosyal Hizmet Faaliyetleri

Dernek ilk olarak Federal Aile İşleri, Yaşlılar, Kadınlar ve Gençlik Bakanlığı'nın "İnsanlar İnsanları Güçlendiriyor" (Menschen stärken Menschen) adlı kamu fonu ile finanse edilen projelerle profesyonelleşmeye yönelik adım atmıştır. Bu fon ile yüzlerce Müslüman kadın ve erkek yardıma gereksinim duyan binlerce insanı desteklemek üzere bir araya gelmiştir. 2023 yılına gelindiğinde merkez ofise bağlı olarak 15 ayrı dernek ofisi kurulmuş ve bunların 10'u kar amacı gütmeyen kuruluş statüsü almış, göçmen ve kadın örgütler dahil olmak üzere sürdürülebilir bir kuruluş olmak amacıyla gönüllülerle birlikte çalışmalar yürütülmüştür. Burada yer alan gönüllüler ve tam zamanlı olarak çalışanlar tarafından müracaatçıların sosyopolitik ihtiyaçları ana hedef noktası olarak belirlenmiş ve şu konulara odaklanılmıştır:

- Alman toplumunun bir parçası olarak Müslümanları görünür kılmak
- Kadınları güçlendirmek
- Kadınlara ve çocuklara yönelik şiddetle mücadele etmek
- Engelli, mülteci, yaşlı, genç, çocuk ve babaları güçlendirmek
- Radikalleşme, ırkçılık ve ayrımcılıkla mücadele etmek (SmF, 2022).

Federal İçişleri Bakanlığı'nın desteğiyle Müslümanların refah seviyesini güçlendirmek amacıyla "MOWo-Plus Müslüman Kurumlarındaki Sosyal Yardım Hizmetlerinin Yapısal Gelişim" adlı konferans gerçekleştirilmiştir. Bu organizasyondaki amaç Müslümanlar için sosyal yardım çalışmalarında işbirliği yaparken nasıl ortak bir yol bulunabileceği, planlanabileceği ve izlenebileceği konusunda fikir alışverişi yapmak ve Müslüman kuruluşlardaki gönüllüleri güçlendirmektir.

Gönüllülük-Uygulama-Yeterlilik (*Patenschaft⁴-Praxis-Qualifizierung/ PPQ*) projesi göç geçmişi olan kişiler başta olmak üzere Almanya'daki tüm dezavantajlı bireyleri kapsamaktadır. Gönüllü kişiler

Bu çatı örgütleri 1924 yılında bir araya gelerek özerkliklerini korumak kaydıyla bir çatı oluşturmuştur: BAGFW. Tabandan tavana doğru bir yapılanma anlayışı ile tabanda oluşan ve gelişen hizmetlerin adım adım federal düzeye taşınması ile bir örgütsel ağ oluşturulmuştur. Bu çatı ile İslami kuruluşlar olarak destek görüşmeleri yapılmaktadır.

⁴ Patenschaft kelimesi gönüllü olarak bir kişinin bakımını veya sorumluluğunu üstlenme anlamına gelmektedir.

Mentees ise gönüllülerin gözetiminde desteklenen müracaatçılardır. Sürekli dirsek temasında olan gönüllüler ve mentee olarak adlandırılan kişiler arasındaki bu bağ Türk geleneğindeki "kirvelik" gibi düşünülebilir. Kurumun hedeflediği bu yol

dezavantajlı bireyler için her zaman irtibat kurulabilecek kişilerdir. Burada gönüllü kişiler çeşitli konularda eğitim olarak desteklenmektedir. Bu eğitimler genellikle;

- Okul hayatına katılım
- Çok dilli kitaplar aracılığıyla gönüllüler ve ebeveynler için okuma teknikleri
- Stres yönetimi egzersizleri
- Toplumsal yakınlaşma ve uzaklaşma
- Travma mağduru çocuklar ve gençlerle ilgilenmek
- Ergen çocukların ailelerine destek
- Konuşma teknikleri
- Müdahale yöntemleri
- Pedagojik oyunlar
- İşgücü piyasası ve kadınların katılımı

Bu projede SmF çalışanları öncelikle gönüllüleri bilgilendirmek üzere eğitimler düzenlemekte, daha sonra gönüllülerle müracaatçıları (*mentees*) biraraya getirmektedir. Gönüllülük çalışmalarına katılan kişiler formel bir danışan-müracaatçı ilişkisinden farklı olarak yatay bir ilişki halinde dirsek teması kurmakta, esnek saatlerde görüşmekte, arkadaşlık bağına benzer bir bağ kurmaktadır. Çeşitli sorunlarında müracaatçılara yardımcı olmak üzere onlara destek olan kişilerdir. SmF profesyonellerinin bu projedeki rolü kadınların kendilerini güçlendirmelerini sağlamak üzere gönüllüler, mentorlar ve müracaatçılar arasındaki koordinasyonu kurmak ve çeşitli workshop, seminer ve diğer etkinliklerde biraraya gelerek dayanışmayı sağlamaktır. Bu dayanışma ağı "*tandem*" ile ifade edilmektedir. Tandem iki kişilik bisikletler için kullanılan bir kelimedir (Özön, 1962). Müracaatçı gruplarıyla mentörler de ilgilenmektedir ancak mentörler gönüllülerden daha profesyonel hareket etmektedir.

Ebeveynlik hizmetleri bir dizi veli seminerlerini, anne-çocuk gruplarıyla ve babalarla yürütülen çalışmaları içermektedir. Kadınlar için finansal destek sistemi çatısı altında acil durumlar için ayrılan bir bütçe bulunmaktadır. Bu bütçeden faydalanan kadınlar ise:

1. Göçmen statüsü nedeniyle devletten sosyal yardım almaya hak kazanamayanlar,
2. Sosyal yardım almasına rağmen öngörülemeyen bir durumda yoksul kalan ve yardım talep edene kadar acil desteğe ihtiyacı olanlar (sosyal yardım başlatılana kadar yiyecek alacak parası kalmamış olanlar),
3. Evsiz ve sürekli dışarıda dolaşmak durumunda kalan kişiler ve
4. Maddi destek eksikliği nedeniyle yoksul kalan öğrencilerdir.

Ayrıca şiddet ve ayrımcılık mağduru kadınlar için profesyonel danışmanlık hizmeti verilmektedir. Kadınların her türlü şiddetten korunmaları için *Kadınları Kurtarın (Savewoman)* çalışması yürütülmekte, kadınlara yönelik şiddetle mücadele eğitimi, danışmanlık ve bilgilendirici çalışmalar yapılmaktadır. Ayrıca kadınlar kendi kendilerini harekete geçirmek için çeşitli konularda konuşmak ve tartışmak üzere bir platformda biraraya gelebilmektedir. SmF ofisleri, hedeflenen değişimler doğrultusunda kadınların kendilerini rahat ve güvenli bir alanda hissetmeleri için tasarlanmış fiziksel ve sosyal ortamlar sunmaktadır. Bir diğer hizmet alanı çocuk ve gençlik refahına yönelik yapılmıştır. *MuKids* olarak adlandırılan programlar 3-6 yaş arasındaki dil gelişimleri ve değerler eğitimine yönelik olarak yapılan etkinliklerdir. Bu programda pedagojik eğitime sahip olan gönüllü kadınlar arabulucu bir rol olarak çocukların dil gelişimlerini desteklemekte, değerler eğitimi vermektedir. Yine çocuklar için okuma grupları

arkadaşlığı formel bir statüde değil tandem bağları ile gerçekleşmektedir. İki kişilik bisiklet manasına gelen tandem burada aynı yolda kol kola ilerleyen kişiler arasındaki bağı temsil etmektedir.

oluşturularak öğrenme güçlüğü gibi spesifik sorunlarda çocuklar desteklenmektedir. Çocuklar ve gençlerin talepleri üzerine çeşitli serbest zaman etkinlikleri, atölye çalışmaları, kurslar ve geziler düzenlenmektedir.

4. Yöntem

Almanya'da yaşayan Türk kökenli Müslümanların ayrımcılığa uğrama deneyimlerini görünür kılmak amacıyla yapılan kesitsel bu araştırma, nitel araştırma metodolojisinden yararlanılarak yürütülmüştür. Nitel araştırma metotlarından fenomenolojik araştırma deseninde tasarlanan çalışmada bir fenomen olarak Müslüman kadınların ayrımcılık deneyimlerine odaklı bir araştırma yürütülmüştür. Fenomenolojik araştırma araştırmacının katılımcılar tarafından tanımlanmış şekliyle bir fenomenle ilgili bireylerin yaşadıkları deneyimlerinin betimlendiği kesitsel bir araştırma yöntemidir (Creswell, 2017). Çalışmanın nihai hedefi olan Almanya'da yaşayan müslüman kadınların yaşadıkları ayrımcılık ve baskı unsurlarının ve deneyimlerinin görünür kılınması doğrultusunda araştırmacının soruları şunlardır;

- Müslüman kadınların Almanya'da en sık yaşadığı sorunlar nelerdir?
- Müslüman kadınların "müslüman kadın" olmaya attıkları anlamlar nelerdir?
- Müslüman kadınların yaşadıkları ayrımcılık ve baskı unsurları nelerdir?

Araştırmanın aradığı bu sorulara yönelik olarak alt amaçları şu şekilde belirlenmiştir;

- ✓ Almanya'da yaşayan Müslüman kadınların gözünden farklı bir ülkeye göç etme tecrübesinin aktarılması,
- ✓ Göç sonrası yaşadıkları başlıca sorunların bilinirliğine katkıda bulunmak ve
- ✓ Göç edilen ülkede Müslüman-kadın kesişiminde deneyimlenen ayrımcılıkların belirlenmesidir.

4.1. Verilerin Elde Edilmesi

Katılımcılara yöneltilen derinlemesine görüşme soruları aracılığıyla veriler elde edilmiştir. Bu doğrultuda Almanya'da yerleşik olarak yaşayan katılımcılara olasılıksız örneklem türlerinden kartopu örneklem yolu ile ulaşılmıştır (Şimşek, 2012). Çalışma grubuna ulaşma sürecinde araştırmacı Almanya'nın Kuzey Ren Vestfalya Eyaleti'nde yaşayan Müslüman kadınların sorunları hakkında incelemelerde bulunmuş, değerlendirmelerde katılımcı gözlem konumu sağlanmıştır. Görüşme için gönüllü olan ilk katılımcı ile Köln'de yüz yüze görüşülmüş ve diğer kadınlara da burada ulaşılmıştır. Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmeler Türkçe yapılmış olup katılımda gönüllülük ilkesi gözetilmiştir.

Çalışmada araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme formu uygulanmıştır. Görüşme formunda araştırmacının amacı doğrultusunda hazırlanan sorular yer almaktadır. Bu sorular Almanya'da yaşayan Müslüman kadınların yaşadığı sorunlara ilişkin katılımcıların "nasıl" düşündüğüne ve anlamlandırdığına ilişkin sorulardır. Görüşmelerde kullanılan soru formunda katılımcılara yöneltilen sorular şunlardır:

- Ne zamandan beri Almanya'da yaşıyorsunuz?
- Almanya'ya göç etme nedeniniz nedir?
- Müslüman-kadın olmak sizin için ne ifade ediyor?
- Müslüman bir kadın olarak Almanya'da sizi en çok zorlayan şeyler nedir?
- Almanya'da en çok ne tür ayrımcılıkla karşılaşyorsunuz? Paylaşıyor musunuz.
- Eğitim sürecinde ayrımcı muameleye maruz kaldınız mı?
- Sağlık kurumunda ayrımcı bir muameleye maruz kaldınız mı? Kaldıysanız paylaşır mısınız.
- Çalışma ortamında ayrımcı bir muameleye maruz kaldınız mı? Kaldıysanız paylaşır mısınız.

- Almanya’da sosyal haklarınıza erişimde zorlanıyor musunuz?
- Daha önce hiç ırkçı bir saldırıya (sözel/fiziksel/psikolojik) uğradınız mı? Uğradıysanız anlatır mısınız.

Sorular bilgilendirilmiş onam formu ile birlikte sunulmuş, araştırmaya katılım rızası gösteren katılımcılarla görüşmeler yapılmıştır. Her bir görüşme ortalama 45-50 dakika sürmüş ve not dokümanları ile kayıt altına alınmıştır.

4.2. Çalışma Grubunun Özellikleri

Çalışma grubunu kendisini Müslüman olarak tanımlayan ve Almanya’da yaşayan 12 kadın katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcılara “Ne zamandan beri Almanya’da yaşıyorsunuz?”, “Almanya’ya göç etme nedeniniz nedir?” soruları yöneltilmiştir. Katılımcıların Almanya’da geçirdikleri toplam süre ve buraya göç etme nedenleri tablo 1.’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubunun Almanya’da Göç Nedeni ve Burada Yaşadığı Süre

Katılımcı	Almanya’da yaşama süresi	Almanya’ya göç etme nedeni
K1	Burada doğdum, 40 senedir.	<i>Babam güreşçi olarak geldi</i>
K2	36 senedir	<i>Babamın yanına geldik annemle</i>
K3	35 / Doğduğumdan beri	<i>Dedem misafir işçi olarak gelmiş</i>
K4	31	<i>Ailem (annem ve babam Almanya’da yaşıyorlardı)</i>
K5	35	<i>Almanya’da doğdum</i>
K6	45 sene	<i>Aile</i>
K7	29 yıldır	<i>Evlenip geldim, eşim Almanya’da yaşıyor.</i>
K8	50	<i>Babam çalışmak için gelmiş</i>
K9	36	<i>Almanya’da doğdum ve büyüdüm</i>
K10	Doğma büyüme	<i>Dedem işçi göçü</i>
K11	48 Yıl	<i>Babam daha önce işçi göçmen olarak gelmişti</i>
K12	46	<i>Ailemle çocukken geldim.</i>

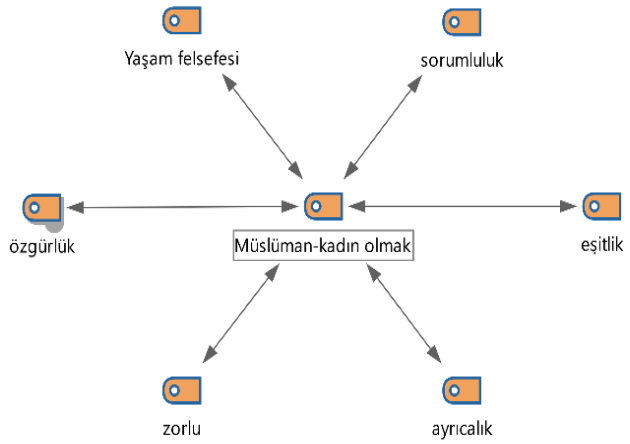
Çalışma grubunu oluşturan Müslüman kadınlar üst kuşağı olan anne babaları veya annanedelerinin Almanya’ya işçi göç hareketliliği sürecinde göç etmeleriyle yerleşmişler ve 31-50 yıl süredir burada yaşadıklarını ifade etmiştir. Çalışma grubu bu göç hareketliliğindeki ikinci ve üçüncü kuşak Almanya’da yaşayan Müslüman aileleri kapsamaktadır denilebilir. Grubun bu özelliği buradaki ayrımcılık deneyimlerini aktarmada belirleyici bir unsur olmuştur.

Katılımcılar kendilerini Müslüman-kadın olarak tanımlamakta, bunu “Müslüman-kadın olmak benim için...” cümlesi ile ifade etmişlerdir.

Tablo 2. Çalışma Grubunun Müslüman Kadın Olmaya Atfettikleri Anlamlar

Katılımcı	İfade	Kod sistemi
K1	<i>Sorumluluk taşıyan bir vasıf.</i>	
K3	<i>Her zaman Kuranı navigasyon alıp Hak yolunda olmak.</i>	

K4	<i>Benim için özgürlük ve özellik ifade ediyor, ama bir o kadar da zor durumlar olabiliyor.</i>
K5	<i>Dinimi her koşulda özgürce yaşamak istiyorum.</i>
K6	<i>Bir ayrıcalıktır.</i>
K7	<i>Ahlaklı, kültürlü, insan gibi insan olmayı ifade ediyor.</i>
K8	<i>Başka kadınlardan ne üstün ne de geri olmamı ifade ediyor.</i>
K9	<i>İslam'ı içimde ve dışarıya yansıtabileceğim bir yaşam biçimi ve insanları teşvik etmek ve örnek olmak adına verimli bir yolda ilerlemeyi.</i>
K12	<i>Doğru, saygılı, edepli, davranış ve hareketlerine dikkat etmeli. Vicdanlı ve hoşgörülü olmalı. Genel bilgisi iyi olması için kendisini her daim geliştirmeli. Titiz ve temiz olmalı.</i>

Katılımcıların belirleyici özelliği olan Müslüman olmanın onlar için ifade ettiği anlamları tablo 2'deki alıntılarla belirtilmiştir. "Özgürlük", "sorumluluk", "yaşam felsefesi", "eşitlik", "zorlu" ve "ayrıcalık" ifadeleri çoğunlukla kullanılan ifadelerdir. Müslüman kimliğine bakış açılarının çoğunlukla insani vasıflar üzerinden tanımlandığı söylenebilir.

4.3. Verilerin Analizi

Elde edilen tüm veriler defaatle okunmuş ve tematik ağ analizi yoluyla analiz edilmiştir. Verilerin analizinde Braun ve Clarke'ın (2006) tematik analiz adımları rehber alınmış, tematik ağ analizindeki aşamalar izlenmiş, analiz süreci boyunca ilgili prosedür takip edilmiştir. Braun ve Clarke'ın (2006) tematik analiz kayıtların metne dökümünden başlayan ve analiz raporunun yazılmasıyla sonlanan altı aşamalı bir çerçeve sunmaktadır. Bu aşamalar;

1. Veriyle yakınlık kurma
2. İlk kodların üretilmesi
3. Temaları arama
4. Temaları gözden geçirme
5. Temaları belirleme ve adlandırma ve
6. Raporun yazılmasıdır.

Buna göre analiz sürecinde birinci aşamada, görüşme dökümleri ve alınan notlar defaatle okunarak veriyle bir yakınlık kurmaya ve veriyi bir bütün olarak kavramaya çalışılmıştır. Ardından görüşme dökümleri MAXQDA 2020 yazılımına aktarılmış, burada da bir dizi tekrar okuma gerçekleştirilmiştir. İkinci aşamada önce metinlerde araştırma soruları açısından anlamlı bulunan ifade ve kavramlar işaretlenmiş, daha sonra işaretlenen metin ve sözcük parçaları birbirleriyle ilişkileri bakımından bazı taslak başlıklar altında gruplandırılmıştır. Bu gruplar içinde her bir metin parçası tekrar gözden geçirilerek yine taslak olarak adlandırılan ifadelerle kodlanmıştır. Oluşturulan bu kodlar benzerlik ve ilgilerine göre yeniden gruplandırılmıştır. Kodlama sürecinde Braun ve Clark (2006) tarafından önerildiği gibi kısa ve öz ifadelerle

kod oluşturmaya, kodların araştırma soruları ile ilgili olmasına özen gösterilmiştir. Son aşamada Müslüman kadınların yaşadığı ayrımcılık deneyimlerine ilişkin bulgular betimsel olarak açıklanmıştır.

4. Bulgular

Almanya'da yaşayan Müslüman kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgular "dil temelli ayrımcılık" ve "dış görünüş temelli ayrımcılık" olarak sınıflandırılmıştır. Bu temalarla ilgili bulgularda en sık geçen kelimelerin "başörtüsü", "Müslüman", "hakaret" ve "önyargı" olduğu tespit edilmiştir. 12 belgedeki toplam 769 sözcük analiz edilmiş, 22 kod oluşturulmuş ve şekil 1'de sık tekrarlanan sözcükler kelime bulutu ile görselleştirilmiştir.

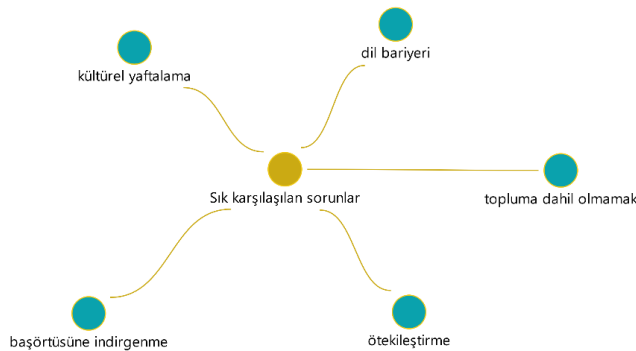
Şekil 1. Kelime Bulutu

Katılımcıların en sık karşılaştıkları sorunlara verdikleri yanıtlar incelendiğinde açık kodlama ile kültürel yaftalanma, başörtüsüne indirgenme, ötekileştirilme, topluma dahil edilmeme ve dil bariyeri olmak üzere 5 kategori oluşturulmuştur. Müslüman kadın olarak Alman toplumu içinde yaşanan en sık sorunların başında Almanca bilip bilmemek ve dış görünümle ilişkili negatif tutumlara maruz kalmak gelmektedir. Katılımcıların Almanya'da en sık karşılaştıkları sorunlar açık kodlamayla gruplandırılmış olup kod-alt kod modeli ile şekil 2.'de görselleştirilmiştir.

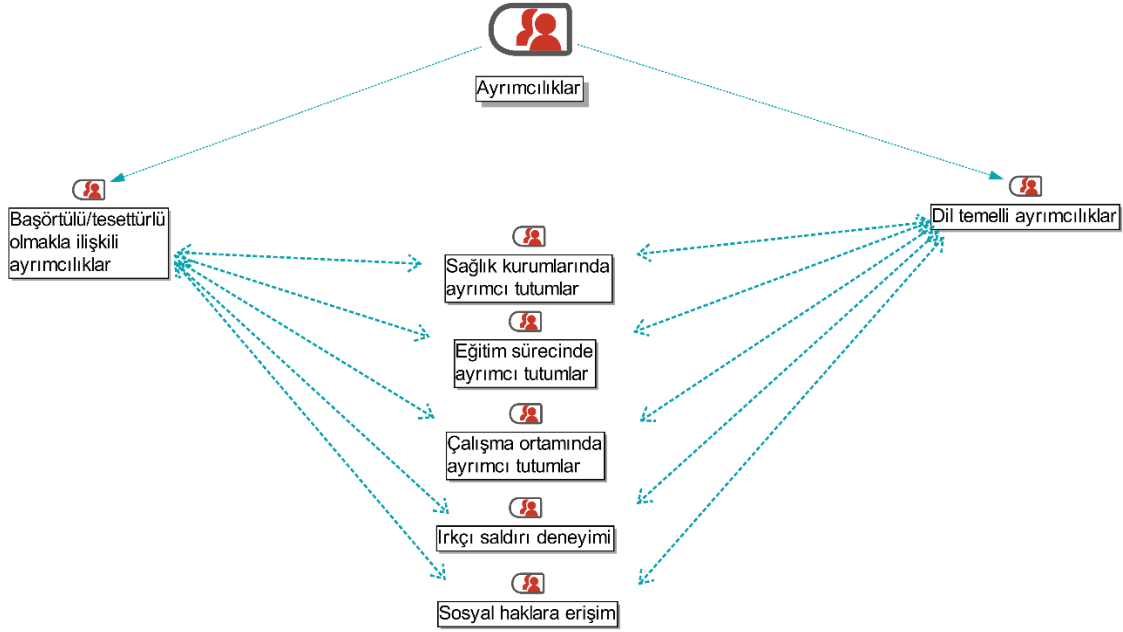
Şekil 2. Müslüman Kadınların Karşılaştığı Sorunlar

Kod-Alt kod-Bölümler Modeli

Müslüman kadınların yaşadıkları ayrımcılıklar ise “ırkçı saldırı deneyimleri”, “çalışma ortamındaki ayrımcılıklar”, “eğitim kurumlarındaki ayrımcılıklar”, “sağlık kurumlarındaki ayrımcılıklar” ve “sosyal haklara erişim” açık kodları ile analiz edilmiştir. Ancak söylemler incelendiğinde deneyimlenen ayrımcılıklar kurum bazlı (eğitim,sağlık,kamusal alan vb.) olmadığından dolayı dil temelli ayrımcılıklar ve başörtülü/tesettürlü olmak ile doğrudan ilişkilendirilmiştir. Bu ana temalar şekil 3’teki kod haritasında gösterilmiştir.

Şekil 3. Müslüman Kadınların Karşılaştığı Ayrımcı Tutumlar Tema Haritası

Müslüman kadınların yaşadıkları ayrımcılık deneyimleri hayatın her alanında temelde iki ana mesele ile ilişkilendirilebilir. Bunlar Almanca bilmemek/geç öğrenmek/konuşamamakla ilişkili dil temelli ayrımcılıklar ve başörtülü/tesettürlü olmakla ilişkili ayrımcılıklardır. Bu iki ana temanın oluşumunda benzer yaşantıların birçok farklı kurumda deneyimlenmesi belirleyici olmuştur.

4.1. Dil Temelli Ayrımcılıklar

Dil temelli ayrımcılıkların çoğunlukla Almanca'yı sonradan öğrenen Müslüman kadınlar tarafından deneyimlendiği görülmüştür. Alman toplumunda dil baskısı hissedilen durumların yaşanması yaşanan ayrımcılıkların başında gelmektedir. Zira göçmen ve mülteciler için entegrasyon planlamasında Almanca öğrenmek ilk sırada gelmektedir. Ancak işçi göçü ile göç eden nüfusa yönelik dil kursları oldukça geç bir dönemde (ilk kez 2005 yılında) gerçekleşmiş, bu da birçok Müslüman kadının Almanca'yı hiç öğrenememesine neden olmuş, dolayısıyla toplumdan izole bir yaşam geçirmelerine yol açmıştır. Dil farklılığından gelen bu ayrımcı tutumlar Müslüman kadınların hayatın tüm alanlarında maruz kaldığı dışlayıcı tutumlar olduğu söylenebilir. Her ne kadar Almanca kursuna gidilmiş de olsa aksan ve cinsiyet farklılığının getirdiği diğer unsurların Müslüman kadınlara yönelik dışlayıcı önyargıları beslediği düşünülmektedir.

“Parkta çocuklarımla neden Almanca konuşmuyordum, Almanca'yı zaten bu şekilde hiç öğrenemeyeceklerini dile getiren bi yaşlı bayandan hakaret boyutunda bi dalaşmaya maruz kaldık ben ve çocuklarım.”(K10)

“Sıkıntı yaşamama sebep olan tek şey Almanca’yı düzgün konuşmamak.”(K7, 29 yıl)

“Ortaokulda yabancı düşmanı bir öğretmen biz Türk öğrencileri çok rencide ederci ve düşük not verirdi. Aşırı çabalasak da zorla bize orta verirdi. O ortaokulu bitirip liseye geçince Almanca dersim birden pekiyi oldu.” (K3, 35 yıl)

Ana dili Almanca olmayan bireylerin kendi sosyal alanlarında Almanca konuşmaması nedeniyle hakarete uğramaları dil temelli ayrımcılığın bir göstergesidir. Öte yandan düzgün Almanca konuşabilen bir Müslüman kadının sosyal haklara erişiminde herhangi bir sorun yaşamadığı görülmektedir. Katılımcılara yöneltilen “Sosyal haklarınıza erişimde zorlanıyor musunuz?” sorusuna cevap olarak tüm katılımcılar bu konuda zorlanmadıklarını ifade etmiştir. Bu durumun Almanya’nın sosyal refah hizmetlerinin yapılandırılmasında köklü bir geçmişe sahip olması, temel insan hakları ilkelerinden yola çıkılması ve güçlü bürokratik yapının süreci yürütmesi etkilidir. Başta sosyal yardım ve sosyal güvenlik hizmetleri olmak üzere sosyal hizmetlerin sunumunda profesyonellik ve hak temelli hizmet sunumu anlayışı Müslüman kadınların bu alanda ayrımcılıklarla karşılaşmamasında belirleyici olabilir. Nitekim sosyal politikaların temel insan hakları ilkelerinden hareketle adil ve fırsatlarda eşitlikçi anlayışı Almanya Federal Devleti ve eyaletlerinde gözlenmektedir.

“Şimdiye kadar sosyal haklara erişme konusunda sorun olmadı, dil ve sistemi tanıyınca sorun olmasına fırsat vermiyorum.” (K1, 40 yıl)

Sosyal haklara erişimde uzun yıllardır Almanya’da yaşayan katılımcıların resmi işlemler hakkında bilgi sahibi olması bu alandaki sorunların daha az yaşanmasındaki bir diğer faktördür. Ancak dilin bilinmezliği ile bürokratik alanda haklara erişim zorlaşmaktadır.

4.2. Başörtülü/Tesettürlü Olmakla İlişkilendirilen Ayrımcılıklar:Alt Çekmeceye Atılmak

Yaşanan ayrımcılıklardan diğeri başörtülü/tesettürlü olmakla ilişkilendirilmektedir. Katılımcıların bu konuda deneyimleri “İkinci sınıf kategorisinde değerlendirilmek”, “alt çekmeceye atılmak”, “topluma dahil edilmemek” ifadeleri ile belirtilmiştir ve yaşanan ayrımcılığın göstergesi olarak oldukça çarpıcı ifadelerdir. İlk işçi göçlerinin üzerinden geçen zaman göz önünde bulundurulduğunda toplumsal kabul ve uyum (entegrasyon politikası) uygulamalarının yetersiz olduğu söylenebilir.

Katılımcıların tümü başörtülüdür ve ayrımcılıklarla ilişkili deneyimleri tesettürlü olmakla ilişkilendirilmektedir. Müslüman kimliğinin bir parçası olarak “başörtülü olmak” Almanya’da eğitim kurumlarından çalışma ortamına, sosyal hayattan kamusal hayata kadar ayrımcı tutum ve önyargılı davranışların temelindeki bir olgudur. Toplumsal entegrasyonun önündeki bir engel olarak tanımlanan ancak inanç özgürlüğünün bir parçası olan başörtüsü, Müslüman kadınların yaşadığı haksızlıklarda ilk sıralarda yer almaktadır. Sözlü veya sözsüz iletişim kanalları ile gösterilen ayrımcı tutum ve davranışları bir katılımcı şöyle ifade etmiştir;

“Başörtüsü taktığım için bazı insanların beni toplum içerisinde kabul etmemesi... her zaman sözlü ifade ile olmasa bile, hareket ve bakışlarla bunu hissediyorum. Hatta bazı insanların bunu dile getirmeleri beni çok üzüyor. Günlük alışverişlerde olsun ya da okul hayatında olsun, bana karşı çoğunlukla diğer insanlardan farklı tutumlar görüyorum, mesela kasiyer başörtüsü takmayan birisine ‘merhaba, iyi günler’ derken bana bu davranışı göstermeyip beni umursamaması ve itici davranışlar göstermesi gibi. Bu sadece ufak bir örnek. Okul hayatında daha çok çaba sarf etmem gerekiyor ki başarıyı kanıtlayabileyim.” (K4, 31)

Bir diğer Müslüman kadın ise sağlık kurumlarında başörtüsü ile ilgili yaşanan durumu şöyle özetlemiştir;

“Genel olarak bu başörtü ve sağlık muayenesi ya da bakımı mahrem bölgelerle alakalı olduğu durumlarda bir konuşma geçiyor, öyle olduğunda insanlar kendini nasıl ifade edeceğini bilmiyor. Mesela örtüsünü çıkarmaz diye hemşire önyargılı davranıyor.” (K9, 36)

Başörtülü olan kadınlarla ilgili önyargılar yabancı düşmanlığı ile içiçe geçmiş durumdadır. Özellikle çalışma yaşamında karşılaşılan rahatsız edici bakışlar, hakaretler, başörtülü bir personelden hizmet almak istememek gibi tutumlar katılımcılar tarafından çoğunlukla “dışlayıcı”, “aşağılayıcı”, “önyargılı” kelimeleri ile ifade edilmiştir. Çalışma hayatına giren Müslüman kadınlar başörtülü oldukları için işe alınmamaları nedeniyle Türk işverenlerle çalışmaya yöneldiklerini ifade etmiştir.

“Başörtüsü sebebiyle Alman şirketlerinde bana yer verilmediği için bu zamana kadar Türk işverenlerim oldu. Türk işverenim olmasından dolayı kendimi daha rahat hissediyorum.” (K4, 31).

“Ev hanımıyken eşimin işyerinde saatlerini azalttıkları için işveren kurumuna gitmek zorundaydım. Oradaki memur benim İslamist olarak ofiste bulunamayacağımı düşmanca bir tavırla tekrar tekrar ifade etmişti. Ve beni ancak temizliğe ya da mutfak işine göndereceğini belirtmişti. Çünkü evlenince okumayı bırakmıştım. Eğitimim olmadığı için tipik Müslüman kadın tiplemesi yaparak saldırmıştı. Aynı dönemde oğlumu ilk okula yazdırmak istiyordum ve oranın müdiresi buna benzer bir tavırla beni aşağılayınca, ben bunun üzerine hem meslek yaptım hem üniversite okudum. Acı bir tecrübeydi ama Müslümanlığımdan dolayı idi ve bu benim gözümü açtı. Ama herkeste böyle sonuçlanmıyor.” (K1,40)

Başörtülü olmak “İslamist olmak” ile örtüştürülmekte ve statü bakımından devlet kadrolarında yer almanın önünde bir engel olarak görülüp bunun yerine “temizlik” veya “mutfak” işleri gibi daha ev içi emeğe dönük olan cinsiyetçi unsurlarla ilişkilendirilmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcı tutumun bir uzantısı olan cam tavana benzer bir durumu Müslüman kadınlar Almanya’da yaşamaktadır. Bu durum yalnızca bir çalışan ya da iş başvurusunda bulunan kadınlar tarafından deneyimlenmemekte, aynı zamanda Müslüman kadınların annelik rolü üzerinden de deneyimlenmektedir. Başörtülü kadınların maruz kaldığı bu ırkçı davranışlar şüphesiz bir çatışma ortamının oluşmasına neden olmaktadır.

“Bi Noel pazarında Waffel almak istediğim standdaki bayan beni uzun zaman görmezden geldi (başörtümden kaynaklı olabilir), ben de tartışma çıkardım.” (K3, 35)

Katılımcılara yöneltilen “daha önce hiç ırkçı bir saldırıya maruz kaldınız mı?” sorusuna katılımcılardan yalnızca ikisi uğramadığını belirtmiştir. Sözlü saldırı katılımcıların en sık yaşadığı İslam karşıtı ırkçı saldırdır.

“Yolda geçerken git evine diye mırıldanıyor yaşlılar bazen, örtünüyorsan git memleketine, yani sözlü saldırı bazen küfür.” (K11, 48)

“Evet çok kez uğradım. Hemen hemen her gün dersem, abartmış olmam sanırım. İçlerinde beni en çok üzen olay, bir kişinin bana tükürmesi olmuştu, bunu hiç unutamıyorum. Beni psikolojik olarak çok etkilemişti.” (K4, 31)

Başörtüsü ile ilgili önyargılar çoğunlukla küçümseyici davranışlarla kendisini göstermektedir. Başörtüsüne endekli negatif davranış örüntüleri, Almanya’da yaşayan Müslüman kadınların ne kadar iyi Almanca bildiği, sistemle ne kadar bütünleşebildiği veya ne kadar eğitilmiş olduğundan bağımsız olarak yansımaktadır. Toplumla bütünleşmeye engel olan bu önyargıların Alman toplumunun deneyimlediği farklılıkla karşılaşma tecrübesinin ötesinde İslam karşıtı ırkçılığın bir uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır. İletişim kurduktan ve bireysel olarak tanıştıktan sonra bu önyargının kırıldığı farkedilmiş,

karşılaşma alanlarının daha çok artması gerekliliği vurgulanmıştır. Bir diğer ayrımcı tutum ise Müslüman kadınların “cahil” yaftasına maruz kalmalarıdır.

“Beni bakışlarıyla aşağılamaları ve ikinci sınıf kategorisine koymaları, güzel bir mekâna gidince beni cahil ve değersiz görmeleri, hastaneye gittiğimde mesela cahil olmadığımı gördükten sonra çok mahcup oluyorlar.” (K12, 46)

Ayrımcılık deneyimlerine yöneltilen cevaplarda sıklıkla “başörtüsü” ve “önyargı” sözcüklerinin birarada kullanılması dikkat çekicidir. Bu önyargıların nedeni olarak ise güncel politik olaylar ve medyadan edinilen bilgiler gösterilebilir. Nitekim medya yayın organlarının İslam karşıtı ırkçılık haberlerinde çoğunlukla tesettürlü Müslüman kadın figürünün yer alması bu konudaki önyargılarında çok güçlenmesinde etkilidir.

“Yolda çocuk arabasıyla gezerken iki Alman kadın “her yerde bu Erdoğan manyakları” diye bi sürü seviyesiz şey saydılar.” (K3, 35)

“Çalışma hayatında başörtüsü nedeniyle ayrımcılık yaşadım, çoğunlukla da medyadan tanınan düşünceleri empoze etmeye çalışmaları buna neden oluyor.” (K9, 36)

Yabancı düşmanlığı ve İslam karşıtı ırkçılığın yükselmesine neden olan en güçlü faktörlerden birisi olan medya unsurlarının kişilerin negatif söylemlerde bulunmasına ve önyargı ile davranmasına etki ettiği düşünülmektedir. Dış görünüş kaynaklı yaşanan ayrımcılıklarda medyanın düşünceler üzerindeki etkisi yadsınamaz.

6.Tartışma

Sosyal hizmet alan yazınında baskı ve ayrımcılıkla mücadele ve buna maruz kalan müracaatçı gruplarının ve topluluklarının güçlendirilmesine dair pek çok çalışma vardır. Bu çalışmaların kesişimsellik üzerinde yaygınlaştığı, çoğunlukla yaş, göç, cinsiyet, etnik köken, din ve inanç temelli sosyal sorunlar özelinde öne çıktığı söylenebilir. Ancak göçte batı tecrübesinin ele alındığı ve daha ötesi cinsiyet-din özelindeki kesişimsel alanlarda daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Nitekim toplumsal sorunlar oldukça girift ve birbiriyle ilişkili olarak bireylere yansımaktadır. Bu bakımdan bu çalışmanın sosyal hizmetin çokkültürlü yaşama idealine, Almanya’da yaşayan Müslüman kadın topluma ve sivil örgütlere yönelik yeni bir tartışma alanı açtığı söylenebilir.

Çalışmada Müslüman kadın algısının yansımalarını ele alınmış, bu konuda 12 Müslüman kadının ortaya koyduğu anlamlar ve ayrımcılık deneyimleri ile onları örgütlenmeye götüren unsurları irdelemiştir. İslam karşıtı ırkçılık alanyazınında ve Almanya menşeli medya ağındaki algıların ortak noktası Müslüman kadınların özgür olmayan, eğitimsiz, aile-bağımlı ve geri kalmış olduğu yönündedir (Martı, 2018; Pinn & Wehner, 2010; Er, 2009; Şişman, 2017). Çalışmada kendisini Müslüman kadın olarak tanımlayan katılımcılar buna yükledikleri anlamları bir yaşam felsefesine sahip olmak, Allah’a ve çevresine sorumlulukları olmak, kendilerine sağlanan bir ayrıcalık ve özgür olmak ile ilişkilendirmektedir. Müslüman kadın gözünden yapılan bu çalışma alanyazınında Müslüman kadının özgür olmayan ve geri kalmış kişi tiplemesinden uzakta olması yönüyle farklılaşmakta, özgün bulgu ortaya koymaktadır.

Almanya’da yaşayan kadınların en sık yaşadığı sorunlar sözlü şiddet ve zihinlerdeki önyargılar ile ilişkili sorunlardır. Kültürel yaftalanma, Almanca bariyeri, ötekileştirilme, topluma dahil olamamak ve başörtüsüne indirgenme üzerinden kategorilendirilen bu sorunlar yalnızca kurumsal bağlamda değil hayatın her alanında tezahür eden sorunlardır. Dolayısıyla zihinsel örüntüleri olan Müslüman kadın imajı üzerinde sıklıkla durulmaktadır. Bununla ilgili Müslüman ülkelerdeki İslami feminist hareketlerin batı

medyası tarafından ele alınma biçiminin yaşanan sorunları beslediği görülebilir. Alman mediasındaki Müslüman kadın tasavvuruna ilişkin yapılan çalışmalara bakıldığında örtünün altına sıkıştırılmış, gizlenmiş bir varlık olarak resmedilmesi (Tosun, 2016) baskının yeniden üretilmesine neden olmaktadır. Bunun bir uzantısı olarak yaşanan ayrımcı ve ırkçı davranışlar yinelenmektedir. Öte yandan Müslüman kadınların toplumsal cinsiyet rolleri içinde varlığını sürdürmesi de dil temelli ayrımcılıkların nedenlerinden birisi olarak görülebilir. İş hayatına giren kadınların ilk olarak temizlik, yemek yapma vb. ev içi emek alanında varlığını göstermesi ve Almanca dil eğitiminin gecikmesi bunun nedenlerindedir.

Başörtüsüne indirgenmek ve bir ayrımcı tutum olarak öteki olmak, bir yandan din ve inanç özgürlüğü savunusu ile çelişirken diğer yandan “İslamist” olarak etiketlenilmektedir. Bu durumun nedenini oryantalizm tezi ve Avrupa’nın sömürgeci dönemlerinde aramak gerekliliğinden söz eden Şişman (2017) Müslüman kadın temsillerinin tarihsel arka planında ezilmişlik ve öteki olmanın yer aldığını belirtir. Örtünün İslamist olma boyutu farklı açılardan değerlendirilmesi gereken derinlikli bir çalışma alanıdır. Müslüman kimliğinin dışarıdan görünümünün kadınlara yansıyan sonuçlarına bakıldığında sokakta yürürken sözlü tacize maruz kalma, tükürme, cahil yaftasına maruz kalma, görmezden gelinme, işe ve okula alınmama ve şiddetin normal kabulü ile itham edilme ile karşılaşan kadınların kendilerini ispat etmek durumunda hissettikleri görülmektedir.

Amani Abuzahra tarafından 2022’de yayınlanan, 11 Müslüman kadının başörtülü Müslüman kadın olmak konusunu kendi perspektiflerinden kaleme aldığı *Örtüden Ziyade Baş–Söz Müslüman Kadınlarda* kitabında İslam karşıtı ırkçılık artarken bir yandan Müslüman kadın dayanışmasının (Müslüman kadınlarla dayanışma içinde olan insanların sayısının) da arttığını, eskiden Hristiyan ve Yahudilerin de başlarını örtmelerinden dolayı bunun Müslümanlığın bir sembolü olamayacağını, kadınların dini bir emir olarak başını İslami bir başörtüye benzemeyen bir örtüyle örtmekle “bireyselliğini” koruduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla başörtüsünün yalnızca İslami bir sembol olup olmadığı tartışmaya açılmaktadır. Başörtülü olmanın Müslüman kadınları temsil eden bir sembol olup olmadığı yeniden sorgulanmalı, ayrımcılıklara maruz kalmanın ötesindeki anlamlar araştırılmalıdır.

Bu çalışmada Almanya’ya Türkiye dışındaki diğer Müslüman ülkelerden göç eden kadınlarla görüşmeler gerçekleştirilememiş, çalışmanın ekseni Türk kökenli Müslüman kadınlarla sınırlı kalmıştır. Farklı kültürlerden göç eden kadınların yaşam deneyimlerinin de aktarılması gerekli görülmekte, bu yönüyle daha geniş yelpazeden ele alınan çalışmaların yapılması önerilmektedir. Almanya’daki çokkültürcü toplum politikalarının Müslüman kadınlar özelinde tartışılması için zemin oluşturulmalı, güçlü Müslüman kadın profillerinin başarıları göz ardı edilmemelidir.

Başörtüsü temelli ayrımcılıkların anlaşılabilmesi için Müslüman kadın kimliğini ortaya koyan sivil çalışmalar gereklidir. Müslüman Kadınlar Sosyal Hizmet Derneği’nin bu yönüyle önemli bir boşluğu dolduran uygulamalar yaptığı görülebilir. Öte yandan Müslüman kadınlar hakkında akademik yazın alanının teorik ve eleştirel boyutta kaldığı, özellikle Müslüman kadın gözünden yaşananların aktarıldığı nitel çalışmaların çok sınırlı olduğu açıktır. Yapılan taramalar neticesinde farklı dillerde yapılan araştırmalarda çoğunlukla haber siteleri geniş yer tutmaktadır. Sosyal hizmetin eşitlikçi ilkesinin ve aksiyonun merkezinde “müracaatçı(lar) için değil müracaatçı(lar) ile birlikte” düşüncesi yer almaktadır. Bu düşünceden hareketle Almanya ve diğer batı ülkelerinde yaşayan Müslüman kadınlarla ilgili nitel araştırmaların daha fazla ve ayrıntılı gerçekleştirilmesi, Müslüman kadınların yaşam tecrübelerinin geniş ölçekli bilimsel çalışmalarla incelenmesi gereklidir.

7. Sonuç Yerine

Araştırmanın sonuçları onyıllardır Almanya’da yaşayan Müslüman kadınların dil ve din temelli ayrımcılıklara hala maruz kaldıklarını göstermektedir. Bu ayrımcılıkların temelinde Almanca bilip

bilmemek ve başörtülü olmakla Müslüman kimliğinin dışarıdan görünüşü yer almakta, İslam karşıtı ırkçılığın uzantıları olan nefret söylemleri, hakaretler, dışlayıcı tutum ve davranışlar ve diğer haksızlıklar görülebilmektedir. Bu sorunlarla en çok karşılaşanların kadın olması ile özellikle entegrasyon politikalarının bir parçası olan Almanca öğrenmenin gecikmesi arasında ilişki olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu ayrımcılıklarla mücadele etmede sivil örgütlenmeye olan ihtiyaç oldukça açıktır.

Almanya'da sosyal hizmetlerin oluşumunda sosyal yardım odaklı sivil oluşumlar büyük rol oynamıştır. Ancak uzun bir süredir sosyal hizmetlerin sunumunda Müslüman toplumun geride kaldığı düşünülürse bu alandaki boşluğu doldurması bakımından Müslüman Kadınlar Sosyal Hizmet Derneği (SmF) önemlidir. Müslümanların ortak kaygısı olan İslam karşıtlığı ve daha özelde de bu topluluk içinde kadınların geri planda kalması bu örgütün biraraya gelmesindeki iki ana unsurdur. Müslüman kadınların örgütlenmesi ve bunun profesyonelleşme süreci Almanya için bir ilktir.

Sosyal hizmette toplumla çalışma uygulamalarında örgütlenme kültürünün inşa edilmesi için ortak değerler ve hedefler olmalıdır. Gerek ayrımcılık ve baskı ile mücadelede gerekse kadın hakları savunuculuğu bakımından SmF, Müslüman toplumlar için örnek bir model teşkil etmektedir. Bununla birlikte Almanya'daki refah sisteminde güçlendirici programlardan Müslümanların faydalanması ve kendi kendine güçlenme sürecine dahil olmaları için kurumsallaşma ihtiyacı bulunmaktadır. Zira sosyal hizmet yalnızca sosyal yardım götüren ve bu yardımla kişilerin hayatını idame ettirmesini öngören bir meslek değil, bilakis bireyin ve toplumun refahı için özgürleştirme odaklı uygulama alanları olan bir meslektir. Bu özgürleşme alanları içinde ırkçılık ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik programlar bulunmaktadır. Bu bağlamda Almanya'daki Müslüman kadınlar üzerinde yapısal baskı ve ayrımcılıktan güçlenerek çıkmaları gerekliliği doğmuştur. Çokkültürlü bir toplumsal yapı içinde din ve cinsiyet odaklı ayrımcılıkla mücadelede akılcı bir zeminde yapılandıkları söylenebilir.

Sosyal hizmetlerin sunumunda işbirliği ve iş bölümü yapma hususunda mevcut Müslüman örgütlerin (DİTİB, IGMG vb.) yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu önemli boşluğu dolduran SmF kurumu hem yerel hem de ulusal örgütlenmesi ile sosyal çalışmada toplumla çalışma örneğini temsil eden bir sosyal hizmet kurumudur. Müslüman kadınların örgütlenme yolunda toplumda daha aktif ve görünür olmaları temsiliyet bakımından önemlidir. Bu yönüyle sosyal hizmetin toplumla çalışma uygulamasında bir model olarak görülebilir. Yine baskı ve ayrımcılıklara karşı mücadele noktasında sosyal hizmetin güçlendirme yaklaşımının yanı sıra entegrasyonu kolaylaştıracak ortak faaliyet zemininin hazırlanması gerek Müslüman sivil örgütler arasında gerekse gayrimüslim veya seküler tüm sivil örgütler ile birlikte işbirliği içeren kapsayıcı platformların oluşturulması elzemdir. Toplumsal bütünleşme için uyum politikalarının bu yönde yeniden yapılandırılması önemlidir. Alman basınında yer alan Müslüman kadın algısı ile ilgili çoğunlukla negatif yönlü içeriklerin yer alması bu bütünleşmenin önünde duran bir engeldir. Medyadaki Müslüman kadın algısını yıkan olumlu örneklerin daha çok ön plana çıkması ile toplumsal bütünleşme ve entegrasyonun sağlıklı bir zeminde yürütülmesi gerekmektedir.

Müslüman kadınların deneyimlerine ışık tutan ileri çalışmaların yapılması, bu çalışmaların sosyal hizmet disiplininin baskı ve ayrımcılık karşıtı yaklaşımı ve güçlendirme temelinde ele alınarak geliştirilmesi, Türkiye eksenli çalışmalarda self-İslamofobi ve göç karşıtlığı bakımından analize tabi çalışmaların ele alınması önerilmektedir. Gerek toplumsal kabul ve uyum gerekse kadın politikaları bakımından kesişimsel alanlarda sosyal hizmet perspektiflerinin öne çıkarılması beklenmektedir.

Teşekkür

Yazar, bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde katkısı olan Sozialdienst Muslimischer Frauen Bundesverband adlı kuruma teşekkür etmektedir.

Fon

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde herhangi bir fondan faydalanılmamıştır.

Not

Bu araştırma 2.11.2022 tarihinde Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun 51 sayılı toplantısında alınan "05" nolu karar ile etik olarak uygun görülmüştür.

Kaynaklar

- Abuzahra, A. (2022). *Mehr Kopf als Tuch-Muslimische Frauen am Wort*. Tyrolia-Verlag Innsbruck-Wien.
- Allen, C. (2010b). A Brief History of Islamophobia, *Arches*, 4, 14-23.
- Allen, C.(2010). *Islamophobia*, London: Ashgate Publishing.
- Baghdadi, N. (2012). *Und plö tzlich bist du DIE Muslimin: Migrantinnen zwischen Karrieresprung und Ausschlussverfahren*. Berlin: Frank & Timme.
- Braun, V. ve Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology, *Qualitative Research in Psychology*. 3(2), 77-101.
- Cesari, J. (2018).“Batıda İslamofobi: Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri Arasında Bir Mukayese” *Bir Korku ve Nefret Söylemi Olarak İslamofobi*, (ed. İbrahim Kalın, John L. Esposito), İstanbul: İnsan Yayınları.
- Deutsche Islam Konferenz (2020). Muslimisches Leben in Deutschland 2020. https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Forschung/Forschungsberichte/fb38-muslimisches-leben.pdf;jsessionid=ECF36D7B14060F4A85B61C7DFE93694D.internet551?_blob=publicationFile&v=12 , 02.09.2022.
- Deutsche Islam Konferenz (2022). Die DIK bisher, https://www.deutsche-islam-konferenz.de/DE/DIK/Die-DIK-bisher/die-dik-bisher_node.html , 01.09.2022.
- Deutscher Bundestag, Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland.
- Dureidi, S. (2020). *Multicultural Perspectives On The Representation Of Muslim Women How It Influences The Self-Representations Of Young Muslim Women In Istanbul And Bremen: A Comparative Study*. Kadir Has University, Master’s Thesis, İstanbul.
- Er, T. (2009). Avrupa’da İslam İmajı ve Müslüman Kadının Konumu, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- European Union Agency for Fundamental Rights (FRA).(2006). Muslime in der Europäischen Union-Diskriminierung und Islamophobie. EUMC, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/156-Manifestations_DE.pdf
- Fernández-Reino, M., Di Stasio, V., & Veit, S. (2022). Discrimination Unveiled: A Field Experiment on the Barriers Faced by Muslim Women in Germany, the Netherlands, and Spain. *European Sociological Review*, 1-19.
- Fröhlich, A. (2017). “Studentin aus Ägypten erst angefahren und dann verhöhnt”, *Der Tagesspiegel*, <https://www.tagesspiegel.de/berlin/toedlicher-autounfall-in-cottbus-studentin-aus-aegypten-erst-angefahren-und-dann-verhoehnt/19723060.html> , 27.04.2017.
- Hennl, R. (2017). “Professor diskriminiert muslimische Studentin wegen Kopftuch”, BR24, <https://www.br.de/nachrichten/bayern/professor-diskriminiert-muslimische-studentin-wegen-kopftuch,Qb8SAG1> , 16.11.2017.
- İyi, M. (2021). Almanya’da Müslüman Yaşamı 2020 Raporunun İncelenmesi, GAV Analiz, sayı 19.

- Kandemir, E.Z. ve Akdemir, F. (2021). Irkçılığın Yansıma Alanı Olarak Müslüman Kadın, Perspektif, <https://perspektif.eu/2021/03/21/irkciligin-yansima-alani-olarak-musulman-kadin/> , 11.08.2022.
- Karadağ, C. (2018).“Almanya’da 1075 İslam karşıtı suç eyleminde bulunuldu”, Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/almanya-da-1075-islam-karsiti-suc-eyleminde-bulunuldu/1138704>, 08.05.2018.
- Keilani, F. (2018). “Lehrerin mit Kopftuch liefert Stoff für Ärger”, Der Tagesspiegel, <https://www.tagesspiegel.de/berlin/klage-gegen-das-land-berlin-lehrerin-mit-kopftuch-liefert-stoff-fuer-aerger/21181014.html>, 17.04.2018.
- Kepenek, B. (2017). Avrupa’da İslam Düşmanlığı ve İslamofobi. *Avrupa’da Göç ve İslamofobi*. (ed. B.Bezci vd.). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Diaspora Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Kılıçarslan, A. (2020). Gemeindefarbeit mit Frauen und Kindern in der Moschee aus der Perspektive muslimischer Sozialarbeit, *IMAME Fachtagung Zum Thema Praktische Imamausbildung Dokumentation und Handreichung*(In),14-16, Deutche Islam Akademie Press, Berlin.
- Kılıçarslan, A. (2021). *Sosyal Hizmette Müslüman Sivil Toplum*, Sosyal Hizmet ve Sosyal Hizmet Alanları Dergisi, 6, 216-223.
- Korteweg, A. C., & Yurdakul, G. (2014). *The headscarf debates: Conflicts of national belonging*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Martı, H. (2018). İslamofobi ve Avrupa’da Müslüman Kadın İmajı, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7, 13, 36-46.
- Özcan H. (2007). “Anti-Semitizm ve ‘Anti-İslamizm: Benzerlikler ve Farklılıklar”, *Batı Dünyası’nda İslamofobi ve Anti-İslamizm*, (ed. Kadir Canatan, Özcan Hıdır), Ankara: Eskiyeeni Yayınları.
- Özön, M. N. (1962). *Türkçe-Yabancı Kelimeler Sözlüğü*. İnkılâp Kitabevi.
- Pfahl-Traughber, A. (2019). Islamfeindlichkeit, Islamophobie, Islamkritik- ein Wegweiser durch den Begriffsdschungel. Erişim:<https://www.bpb.de/themen/rechtsextremismus/dossier-rechtsextremismus/180774/islamfeindlichkeit-islamophobie-islamkritik-ein-wegweiser-durch-den-begriffsdschungel/>
- Pinn, I. & Wehner, M. (2012). *Die Islamischer Frau aus Westlicher Sicht*. Düsseldorf.
- Sozial Muslimisher Frauen Verband, SmF (2022). www.smf-verband.de , 6.9.2022.
- Şişman, N. (2017). Avrupa Tuvaline Yansıyan “Müslüman Kadın”, <http://nazifesisman.com/avrupa-tuvaline-yansiyen-musulman-kadin/>.
- The Runnymede Trust (2017). Islamophobia: A Challenge For Us All.
- Tosun, C. (2016). Alman Medyasında Müslüman Kadın Algısı, *Dini Araştırmalar Kadın Özel Sayısı*,255-269.
- Van Es, M.A. (2016). *Stereotypes and self-representations of women with a Muslim background: The stigma of being oppressed*. Springer International PU.
- Weichselbaumer, D. (2020). Multiple discrimination against female immigrants wearing headscarves. *ILR Review*, 73(3), 600-627.
- Welt (2017). Professorin soll Studentin aufgefordert haben, ihr Kopftuch abzulegen. <https://www.welt.de/politik/deutschland/article170092996/Professorin-soll-Studentin-aufgefordert-haben-ihr-Kopftuch-abzulegen.html> , 27.10.2017.
- Yüksel, T. (2019). Vergleichende Grundsätze der Wohlfahrtspflege und des muslimischen Wohlfahrtverständnisses in Deutschland. *MOWo Plus Tagungsbericht*, 19-26.

Zayzafoon, L. B. Y. (2005). *The Production of Muslim Women-Negotiating Text, History and Ideology*. Lexington Books, Oxford.

Yazar Biyografisi/Biyografileri

Fatmanur Alsancak, Araştırma Görevlisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'nde öğretim elemanı olarak çalışmaktadır.